

Бесіда

ZARZĄD GŁÓWNY
STOWARZYSZENIA ŁEMKÓW

* * *

ГОЛОВНИЙ ЗАРЯД
СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ

ЛЕМКІВСЬКИЙ ДВОМІСЯЧНИК * РІК X № 4 (43), ЛИПЕЦЬ - СЕРПЕН 1998 * КРЕНИЦЯ - ЛІГНИЦЯ

30-ЛІТЯ МУЗЕЮ ЛЕМКІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ЗЫНДРАНОВІЙ

В прекрасне, погідне пополудне 13 червця того (паскудного) рока авто, керуване вправном руком о Анатоля Федорука, колишнього пароха Зындрановы (лак Бортного), днес же єдною з численних церкви Білостока, спинало ся і опадало на горбках дорогы (орлиці-Дукля). Потім скрутило до права, на Барвінок, на шыроку, выгдну шосу, жебы онедолга звернути до лѣва, на узісїй ремінчык асфальту ведучий пропастистым яром, помедже убічами Дзюрча, Ділу і Кычеры — до Зындрановы. Коли ся сперло за подвірцьом Федора Гоча, кед высьпали мы ся вшыткы шестеро (трое „старых” і трое діти) на Фецьову загороду, нашым очам вказал ся веселий, живий, кольоровий образ. На зеленїй, покошенїй лучці, попри скансенї — Музею Лемковской Культуры кепешыл ся радїсний, розжугранїй людскїй рїй. Впшыл єм ся. Автентичнї Шак не раз приїжджал єм уж в суботу на сьвято „Од Русаль до Яна”, а — видит ся мї — николи не было напередден тїлко люди. Аж єм голосно выразил свою радїст

— Та, было-не-было, то прецї 30-лїтя музею, Нашого Музею — підхватила мою радїст Олена, з котром мы подорожували

І уж ся витаєм є Гїстми. Стулиш пару кроків, одвитаєш ся з єдним, а там уж наступного видиш: Петро Когут - наш твердий патріота і діяч, Іван Красовскїй - найпліднїший лемковскїй історик, Митро Солинко - тужливий маляр Лемковины; Пишыли свїй галицкїй Парыж - Львів і приїха-

ли, як все приїжджают. А ту нашы стоваришаки, незаступлений ведучий Андрий Копча (зрештом де його неє, гнеска ту, заран в Ужгороді, позарани в Варшаві), Павел Стафиняк з цілом родином - живий компютер нашой економїкы. Адам Барна - закоханий в Лемковині одтворця давнины і літописец сучасности. А там, о видно го понад вшыткыма головами - Ваньо Дзядик, опалений сонцьом Сагары, уж встигнул быти ту де треба быти. І добрі, бо там де він ступит - жытя стає ся радїснїше. Не бракує і Ярослава Зволїньского, остатнїма роками мічно і творчо звязаного як з музеєм, так і з музейным часописом „Загорода”. Єст і Михал Сандович - одроджений соловїй Лемковины, єст і Михал Зьролка - нове обявляня нашой літературы. Єст без мала ціла наша верхнина, з яком ся дораз стрїтїме.

(продолжыня на сторони 7)

ВЛАДИМІР МЕДШИ

Нїч кличе на танец

*Кед знаш танцувати
впал ся за руки новы
і танцуї нїч тырват.*

*Тота нїч для дітхнїнь створена
лем кед знаш вшыткы крокы,
лем кед знаш
любити.*

*Тота нїч кличе на танец
для єдного ішчы оддыху радості
адже під зьїздами
тебе выбрала.*

*А кед не знаш,
кед єс ся не навчыл,
дост ішчы ночы,
нїч тя засєдно чекат.*

СЕМІНАР О РУСИНАХ АМЕРИКЫ

ЧИСЛЕННЫ АЛЕ НЕЗНАНЫ

В суботу, 2 мая, Історичне Товариство Округу Вестмолянд в сполпрацї з Карпато-Русиньскым Обществом zorganizувало цілоденний семінар „Numerous yet Unknown: Carpatho-Rusyns of Western Pennsylvania” (Численны але Незнаны: Карпатскы Русины в Західній Пенсильванїї). Семінар был проведений в Домі Культуры міста Грінсберг, а передискутувано такы темы як генеральна істория Русинів, їх еміграция до Америки, народны звычаї і проблеми з якыма боре ся тот, хто хоче фобити генеальогїчны дослїдженя.

Джон Rigetti, председатель Карпато-Русиньского Общества бесїдувал о історїи Русинів, а пізнїйше о їх народным одягу Рїчард Кастер, редактор магазыну *The New Rusyn Times* розповів о історїи Русинів в Пенсильванїї Том Пітерс, специяліста од генеальогїї, дал парунадцет цїнних вказівок як дослїджувати генеальогїю Русинів в Европі.

Участники стрїчы могли послухати народной русиньской музыкы, представленой через знану сьпівачку з Пряшівщыны — Беату Бегеньову-Саляк, котрій акомпаньовал муж Михал Саляк.

(докінчыня на сторони 8)

*Витаєм Члестників XVIII Лемковской Вафры на Чужыні ~ Михалів '98!
Од пятницного пополудня до недільного свитаня най нас грїє народне весїля!*

Новини - не новини не лем з Лемковини

◆ 2 мая в Грінсберг (Пенсильванія) організувано семінар на тему „Численны але Незнаны: Карпатскы Русины в Західній Пенсильванії“. Дакус шырше о імпресі — чытай на сторони 6/8.

◆ 6 мая в Свиднику проходил І-ий Окружний Конкурс Декламации Поезии і Прозы в русиньскым языке. Конкурс отворил своєм творчїстю народний сьпівец Свидничьины Миколай Гвозда.

◆ 31 мая в Варшаві одбыл ся інгрес Митрополиты Савы — нового предстоителя Православной Автокефальной Церкви в Польшы. В торжествах участ взяли представителі такой виштыкых помістных православных Церков Сьвіта.

◆ 11 червця в Руской Бурсі в Горлицях стрїтили ся ученикы лемківского языка з Устя Руского, Кунковы-Лішчы, Гладьшова Роздлія і Креници, як і молодіж з інчых сіл (не было лем місцевых). При горіючий ватрі представлено народны звичаї Русаль і Собіткы (чыт.ст.6).

◆ 13-14 червця Музей Лемківской Культуры в Зьндрановії сьвяткувал 30-літя свого існуваня. Шырше о ювілею пише на сторонах той „Бесіды“.

◆ 15-18 червця перебувала на Лемковині велика (45 осіб) група Русинив з Америки. По звиджьбно Креници і околици, Горлиці (Церков Св. Тройці, Руска Бурса), Зьндрановы, екскурсія переїхала на Пращивильну і Підкарпатску Русь.

◆ 26 червця в Музею Штуку Сучасной ім. Енді Воргола в Межделябірцях отворено нову выставу прац нашого знаменитого карикатуриста Федора Вито.

◆ 27 червця в Центрі Лемківской Культуры в Лігниці отворено выставу „Lemkowie na Dolnym Śląsku - wczoraj, dziś, jutro?“. Выставу організувал Лемківскій Ансамбль Піснї і Танца „Кичера“.

◆ 27 червця в Выжтїй Школі Бизнесу в Новым Санчы проходила польско-словацка конференция на тему „Моделі трансграничной спілпраці“. Участ в конференції взял і представителі Стів. Лемків.

*Послухайте виштыкы люде
лемківского роду —
хто в тым краю рідным, бідным
каламутит воду.*

*Послухайте, може ся вам
придаст тото в біді,
може навчыт шанувати
братів і сусідів.*

(Амроз)

Місце для рефлексій

Зас мам такой цілковитий комфорт — лишыли мі мою пічу страну в спокою, можу сой пообертати языком. А обертати є о чым, кед лем ся попозерат — як гварил наш Гунянка — перед себе, за себе, на лівий бік, на правий бік, догоры і долину. Певні, же найліпше пасує нам тото, што є за нами, а іщы ліпше — під нами. Але оно не все ся так складат. Зрештом і тото, што — дайме нато — є за нами, тіж не все корысне для блаженного самопочуття, бо засдно ся треба озерати ци тя не дігонят, а — не дай щестя — іщы до рици накопают.

Найкорыснійше видїт ся ныбы тото, што є під нами... Йой-йой, лем ся одраз не підсьміхуйте. Я не такїй уж молодий, жебым по вашому думал. На мысли мам скорше недорослений круг, значыт такїй,

коли то человек іщы не одросне. Не обросне... поважныма жытьовыма справами. Коли то лем зачынат розквітати, приспособляти ся до будучого дозрілого жытя.

О, кілко то я ся насмотрїл за мого превандруваного жытя на тоты босы, нераз голодны, але все розщобетаны Лемчата! Жыли як тоты пташата небесны, вільны (бо што то за обовязок — пасія ягнятк), дзюбали малпича, ягдича, яфырнича, черешні по потоках. І сьлівали, щобетали, по свому, по рідному. Вчыло іх само жытя, тот кольоровий, може нераз з осінньом росом-слезком, але Наш Сьвіт. Наш, котрий был такой щільным Сьвітом.

Але час ся змінил. Маме пред собом цілий Сьвіт, але не маме Нашого. Ныбы - мы, „стары“ - носиме іщы, захороняме десі там, в найглубшых комірочках сердец окрайчыкы, часом лем кыршынкы з тамтого Нашого Сьвіта, котрыма хтіли бы сме покормити нашы пташата-Лемчата, але і тоты кыршынкы выдерат нам днешніст, краде на хосен когоси міцнійшого, зубатшого.

Посеред той зубатой пасти Сьвіта трафляют ся іщы час од часу такы, што заховали нераз по гардым кавальци нашого ярчаного, здорового хліба. Ідут до нас і гварят: „Погостте ся, почестуйте свої діти нашым хлібом. Він добрий на ясна, на язык, на цілу гамбу. Дас піднібятю смак, а голові ясність думкы! Берте, не ганьбте ся, сложывайте! Кед нам бракне, зас загустиме, впеchem під проміньом Нашого Сонця велькій, румяний, здоровий Наш Хліб Насушній. Вернеме, дайме на то, до Бурсы і повіме — Погостте ся!“

...Глас воплюющего в пустыни... Не дочуваме тых, што кличут, котры зо серцьом гостят. Дасме своїм дїтьом два пятдесяти і гвариме ламаном англійщыном:

— *Idź, Grażynka, na Zawodzie, no wiesz - tam na Kościuszki - do Piceńi i kup se hoddoga abo hamburgera, bo nie mam czasu na gotowanie. W ogóle, na nic czasu nie mam.*

Я мам. Мам сьвідоміст, же кед мя дагде в тамты страны потреба занесе, можут мі накопати до рици. Але, што до задньої часті, едного ся не бою: од ярчаного хліба срачкы николи не дістану. (Пе Тро)

СИЛЬВЕСТЕР СЕМБРАТОВИЧ

4 серпня того рока, выполнит ся 100 років од смерті Сильвестра Сембратовича, Митрополита Галицького. Коли возьмете до уваги тот очевидний факт — же был Лемком, до того Лемком о ТАКИМ назвіску, признаете же не мож промолчати такой річниці. Але знам тж, же кед лем пізрите на його портрет, оціните обличчя його Достойности, незалежні од того ци будете православним, ци грекокатоліком — посіе ся в ваших душах непокій: ци до правды тото супер-латинство годно ся найти в нашій достойній рубриці „Они — (...) За нас...“.

І ту одраз выявлю: то вина епохи. Уж од Замойского Синоду 1720 рока зачало ся жлі діяти. Особливи же од початків XVIII століття митрополічий Львів лагідні, без болю піддал ся такой вшыткому, што „пропонував“ Рим, Відень і місцева, хоц офіційні не існуюча, Річпосполита. В половині XIX століття, о чым писали мы уж не раз, галицке духовенство (за винятком акуратні Лемковини) бесідувало в більшости по польскы. І хоц під взглядом языка, народного духа, завдякы Рускій Трійці і ей наслідникам, повело ся тоту гангрену зліквідувати, преці — однісні Церкви — ціла решта, тота нібы „прозаічна“, зовнішня, — остала. Не чудуйме

ся прото зовнішности Митрополіты, зазрийме до того важнійшого — до його души Ци была хоц дакус інча нич одяг?

Вродил ся Сильвестер Сембратович 3 вересня 1836 рока в Дошниці, де был товды парохом його няньо, о. Антоній Сембратович. Мати, Анна з Вислоцкых походила з Фльориньки. Обоє померли дост скоро, а сироту взял під опіку стрыко, Йосиф Сембратович — пізнійший Митрополита Галицькій.

Карієра молодого Сильвестра поточыла ся барз скоро. По трьох роках гімназійной едукації в Перемишлі, Львові і Відні, в 1853 році нашол ся в Колегії Св. Афанасія в Римі. Ту, в роках 1856-1860 кінчыл выжшы студії в Collegium Urbanicum і онедолга отримал ступінь доктора. По прийнятю священства і практиці під оком діда, Сильвестра Вислоцкого во Фльоринці, в 1863 р. покликано го на префекта духовной семінарії во Львові. В 1879 папа Лев XIII надал му підніст єпископа, жебы по „добровільным уступліню“ з престола Кир Йосифа Сембратовича, возвести го в 1885 р. на стрыкове місце — Галицьку Митрополію.

Выявил ся на тым експонуваным становіску абсолютном протилежністю попередника, а свого добродія. О кілко Митрополита Йосиф Сембратович, завзятий Лемко, муслі уступити з той підности (был то перший такой припадок в історії Митрополії, де місце на престолі традиция придавала досмертні), бо не спротивил ся дужыням свого духовенства одлатинізувати Галицьку Церков, о тлко братанок пішол „на цілого“. Не вшытко повело ся му зреалізувати, а студенти — Галичане, коли в 1893 р. його Достойніст вертаючы з Риму затримал ся во Відні, обшмарили го запортками (хто бы сой забыл што то запорток, припомну же то зопсуге, смердяче яйце). Подія перешла до історії як *Віденьскій шкандаль*.

Ци уж ничого доброго не здіял Митрополита Сильвестер Сембратович? Овшым — так. Хоц міцно контрroversійныма способами, дбал о просвічяня духовенства, захищав його руской тожсамости. Заложыл і долги роки редагувал „Рускій Сіон“ — часопис, релігійного змісту, але преці не бракло там і історії Руси

Добрі, ци жлі, але писати о ним будут. Бо был, і то был не хоц-кым. То тж спосіб на жытя і перетырваня.

(M)

СИЛЬВЕСТЕР СЕМБРАТОВИЧ

Запрошеньє

По милостивому благоволенію Господа Бога, *бгть* которого єдино *зависить* щастливый успѣхъ всякого для Его славы и на пожитокъ людѣмъ предпріятого дѣла, и за многоцѣннымъ содѣйствіемъ зо стороны Всеч. Духовенства руского, которое, якъ доси, такъ либонъ еще и долшій часъ на будущность становити буде головну силу образованой версты народа нашего в Галичинѣ — „Рускій Сіонъ“, съ минающимъ годомъ спасенія, укінчилъ щастливо шестый рѣкъ своего существования, а зачинае теперъ своего бытія рѣкъ седмый.

Коли зважимо тое загально зѣштне явленіє, що бгть часу обновленья словесности рѣднои на нашой Руси, тѣлько не многимъ часописамъ рускимъ пощастилося удержатись и дожити такого вѣку, то истинно маємо причину радоватись уже тымъ однимъ успѣхомъ. (...)

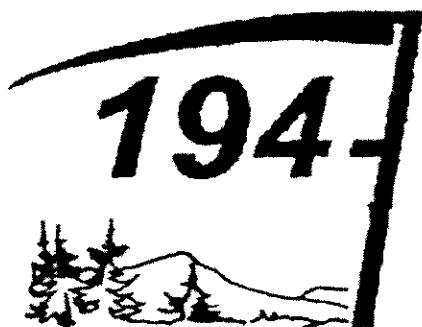
Хотя возвышенія цѣль, до которой „Рускій Сіонъ“ стремится, и дѣятельностью своею пріспѣвати стараєся, уже сама собою слѣсобна загрѣвати насъ до неутомимой дальшой працѣ, то высшеченый знаменитый успѣхъ додає намъ тымъ большой бодрости до дальшого веденія того щастливо зачатого дѣла.

Зачинаємо протое новый рочникъ нашой часописи, а дякуючи сердечно всѣмъ почтеннымъ Родимцямъ, именно же Всеч. ОО. Духовеннымъ обохъ дієцезій, за ихъ матеріяльную и умственну помѣчь, которой намъ минушого року благодарно намъ минушого року благодарно намъ умильно, абы и на сей градучій рѣкъ „Руского Сіона“ своєи многоцѣнної пѣддержки не пишали, и съ выпробованой жичливостію, яко предплатителѣ и писателѣ, вспирати его изволили. (...)

Съ отсимъ заявленіемъ поручаємося многоцѣннымъ взглядомъ нашой Всечесной Публіки.

Зо вступного слова
до нового річника часопису

„Рускій Сіонъ“, Львовъ 1876

ПЕТРО КОРБИЧ

СПОМИН ПРЕЖЬТЯ

(продолження 2)

В Шаковії нас владували і збірка на дорозі, по штырьох, і одмарш. Єден поручник і войсковы з броньом привели нас пред браму — „banda z lasu”. Пішше: Centralny Obóz Pracy Jaworzno. Отворили єдну браму, а потім другу і до бараків. Прыча были 3-плян-тровы, і по двох на єднім плян-три, єден головою на єдну сторону, а другий — на другу, на голых дошках. Ішы і блошый жрут, не дають спати. Єдного на джур на-слали і — мельдунок в разі кон-тролі. Побудка о 5-тый, помыли ся коло студні і збірка на пляцу — „Odlicz”! І по каву, пш літры гір-кой і до працы, то цеглу чыстыти, то песок носити. І пшчыня, гімна-стыка, бігы доокола бараку, то жабкы скакати. На кождім розі по двох і бют. І фелезуют по назви-ску, в ден і в ночы, і ослухуй — ші не тебе.

О 10-тый годині давали хлб „пайончку”, а о 1-шій годині „об-яд” — літер зупы, сама вода, єден компир, або два, або і нич, зале-жыт як сальовні набрал. О 5-тый вечера, пш літры кашы. Часом да-вали следы, але по следзях барз дганяли. Лыжок не было, мисоч-кы зо суровой бляхы, як зараз по ідлі, выпитю не выпуцувал пс-ком, то на друге ідлю была зар-арджавіта на червено. І на єдно місце, єдну на другу треба скла-дати. А обуя на шоры тіж выскла-дане муслио быти.

Не вільно было до другой салі пшти, до выходка єдному, бо всяди бют. Пришла контроль ш-

спекційна і „гонци”, такій Ясок од Санока, з гумом. Як узнал, же но-гы не чысты, то як стягли на сере-дину салі, як зачал гумом смарува-ти — 25, то юж мал дост. А хто бы дшиг голову на спаню — што они робят а зауважыли, то він то достал — же „роби повстане”, бо дшигнул голову.

І все сьвжих привозили. Єден раз шшли бабы до лазні і єм зауважыли кузинку — Стец Олену. Єй пізнійше привезли, бо служыла в Санчы. Юж знала, же нашы сут на Захд выселены і мі прказала же моя жена вродила дівча. То-м си гірко заплакал — ші я го буду видлі, бо там не было нади на прежытя. Я ся так занамал, же тото не прежыю. Я першый раз до такого огня ся достал і зачал єм слабнути і єм барз на тварі ся змі-нил. Хлопш видліли же жлі і ся за мене взяли:

— Петре, што ти є?

— Не знам, слабну штоден.

Розгварювали мі: „Та єс ту не сам, сєт нас вєсе”. І ксьондз Дзюбіна нас потінал. І все до ме-не приходили і добры новины мі повідали. Максим Кліш з Брунарі все штоси выдумал і припол пові-сти, ані сме му потім не вірили, але нас на духу підтримувал.

Зо снігшці в Явожым были: Ставискій Михал, Гаврилчак Пе-тро, Лешышпак Миколай, Корбіч Петро, Матійчак Ваньо, Пацан Михал, Олесневич Пелагія, Пе-цуншк Олена, Коробчак Олена, Стец Олена, десят осіб. Мы там не были разом, выпыткы розметашы помедже вязнями. Лем я — Кор-біч і Гаврилчак, то ся нам так удавало, же шлы часы сме были разом оба, і на єдній прычы сме спали.

І так нас мордували і голо-дом, і роботом, і бігамы, лем в не-длю як был добрий инспекційный, то сме были на бараках, але не вільно было лежати, лем шльш час стаяти медже прычамы, мошты ся — хто як знал.

Барз долго мене і Гаврилча-ка не взывали на „sledztwo, proto-koł”. І так все ослухуй і ся денер-вуй, як то буде далі. Юж повідают же пачкы зачынают приходити, але нам не пришло нич. Аж єдно-го дня мене фелезуют, гонци чы-

тат і дає мі картку — під котрий нумер покою ся треба вставити. Приходжу там, а там стоїт пост і каже ся мі „obróćcie do ściany aż mnie wezwie”. І за хвилю взыват: „Kor-біч!”. Вхджу, повідам „Dzień do-бry!”. Він повідат: „Proszę siadać”. Я сіл на кресло, пытат ся:

— Palicie?

— Nie, bo nie wolno i nie mam co — повідам.

Почестувал мя папіросом і взыл мою тєчку, прєсмотрєє і вы-пытує рїжнєстї, а я што можу то одповідам. І так ся дост лагідно обходит, але пізнійше мі пропонує „podpisać współpracę z Wojskiem Pol-ским”. Я ся пытам — яка то пра-ца? Він повідат: „Tam się pausz-а, tylko nie wolno się tym pochwalic, su-rowo karane”. Я не хду підписати таку працу, а він стас нервовий і повідат: „Chcę skurwysynowi dobrze, to odmawia”. А за стїном рывк, бют. Він повідат: „Słyszysz, co się tam robi? I siebie to czeka!” І зачынат мі оскаржыня чытати, „bo tak je na-писане”. І такій встєкшій, же нес выходу: „Podpisujesz, bo cie szlag trafi, zgrijesz tu”. І підставил, і му-сїл єм підписати — што буде, та буде. Што ім на мі залежыт? Мы на закатрушныя,

Вернул єм на салю, до бара-ку такій слабий. А было по обїді і прошу сальового жебы мі дал обїд, бо я был на шлїдствї. А він повідат же не ма. Мі сызы в очах стали і така мі мысль пришла: же цу до поручника на него. І зараз дал. А репеты мали дост. Они бы-ли дєси од Лиска, Санока, а нас называли Гуралєми — то не іх лєде, і навет нам кривду робили, то планну пайку хлба, або по зупу шурнул кофльом в кїтл, то ся сама вода набрала.

Пішол єм спати з тым това-ришом Гаврилчаком і повідам му о шлїдствї, а він повідат: „То я то само мал”. І треба было быти і кїм-ым і глухым, бо не знаш — з кїм гадаш, такы были часы. І не знаме локаль так будеме ся мучыти. Єд-ного разу вызначыли мя на ніч-ный джур на салі і так дєси коло шлїночы пришла контроль ін-спекційна і гонци з гумом. Я ся выстрашыл і помылил єм мельду-нок, а гонци юж ся вымахнул мя

биття, а інспекційний крикнув: „Nie wolno! Nie bój się, powtórz, ja cię bitł nie będę”. І я повторил: „Obywatelu inspekcynny, więzień Korbicz Piotr z baraku 11, stan więźniów 250, wszyscy obecni, śpią, a ja trzymam dyzur”. І я му подякував, так мож познати добрых люди на світі.

Коли виганяли до лазні, то всередині салі були — „Prędko!”. А голпа хлопів ся пхат і хто коло одвіряте то рывчиг, бо го роздусят, і неє змілуваня. „Zbiórka” на пляцу, пред бараком — „Czwórka mi stać!”. І товды повіли же „łaźnia zajęta babami, trzeba czekać”. І так — не мож выстояти (перед купелью вязні стояли на дворі голы, подібні як в Талергофі і Освєнїмі - Ред.), декотры зачынают сідати і я пж сіл на бик. Пришол такій вітер і см дістал запалїня на очы, шлы зачервенїли як кров, печут, ріже — як бы піску насыпал, і неє ратунку. Хлопи радят жебы мочом мачати, і оклады см робил і ніч не помагат. Дуже люду такы очы маші і як сме маші нти до роботы, то „goniec” кричиг: „Kto choty — wystap, na lewo”. І дуже вытупшло. То як взял німа голчы, то „zabki, to szolgać się, to do warpa pływać”, і повїдат: „Ja lekarz — wszyscy wyleczeni”. Такій в ляграх ратунок! Хыбаль же ся прєвернул, та взяли до шпыталя.

При кінци четвертого місяня, верєсня, возвали мене на шпілство і пытают ся „czy żonaty, gdzie rodzinę mam jaką, za co siedzę, skąd mnie aresztowali, czym się zajmował і gdzie bym chciał pojechać, bo idę na wolność. Idźcie na salę po swoje rzeczy”. То ся не дас вірити. Пішол см на салю по гуно і гварю товаришови же так мі повїли. І оба плачєме. Пішол см до депозиту по портфель, але піязи см не мал. І зыгарок мі не дали. Приходжу пред депозит, а там стоят дві бабы і трьох хлопів і я — шєстїи. І двох службовых з броньом. Вышли сме за браму і бабы ся пытают:

— Jaka to wolność, jak obsługa z bronią?!

— A gdzie sami pójdziecie?!

Їдеме двїікамі, а обєстута по боках, і — на стайню, до вагона, до осїбногò предлїу.

(продолжїня наступит)

А К С Я (2)

2 MAJA

Rozkaz operacyjny nr 004. Sztab G.O. „Wisła” — Sanok.

Rozkaz wydany jako pisemne potwierdzenie nadzwyczajnej odprawy, w czasie której gen. Mossor krytycznie ocenił pierwszy tydzień działania Grupy Operacyjnej.

„Na podstawie dotychczasowych wyników pracy і doświadczeń zdobytych w terenie stwierdzam, że wszyscy dowódcy jednostek zahipnotyzowali się akcją ewakuacji, а zapomnieli о pierwszym і głównym zadaniu, jakim jest walka z bandami UPA. Rozkaz і plan rozpoznania wysłany przez Sztab nie został wykonany. Po tygodniu działania oddziałów w terenie nie wiemy о bandach nie więcej niż w pierwszym dniu przybycia na ten teren. Doszło do tego, że bandyci nas biją, zabierając bydło sprzed nosa, а nie my ich. Nie osiągnęliśmy prawie żadnych rezultatów walk. Wśród 17 zabitych, tylko 11 było członkami band, а z 35 osób ujętych z bronią, tylko 10 należało do bandy.

Jednostki same w porozumieniu z władzami cywilnymi ustaliły ilość ludzi podlegających wysiedleniu. Na podstawie tych danych, dowódcy Dywizji winni byli opracować szczegółowy plan działania, w którym należało określić możliwości załadowcze stacji kolejowych, odległości punktów zbiorczych, transport, przewidzieć prace w dalszym etapie, а więc kogo pozostawić na miejscu, а kogo wysiedlić.

Nie wszyscy dowódcy przemyśleli dokładnie tę sprawę. Ogarnęła wszystkich gorączka gromadzenia ludzi na punktach zbiorczych і stacjach załadowczych. Wysiedlano z początku na ślepo, bez planu і przewidywan, nie zorganizowano między odległymi punktami zbiorczymi а stacjami załadowawczymi, punktów pośrednich, nie wykorzystano odpowiednio transportu kolejowego і samochodowego do przewiezienia dobytek przesiedlonych. Na stacjach załadowczych napychano wagony inwentarzem ładując 10-12 krów do jednego wagonu, często razem z ludźmi co jest niedopuszczalne. Ostatnio zostało to przykrócone w dużym stopniu, ale jeszcze w niektórych jednostkach, jak w 9 D.P. stan ten trwa.

Rozkaz podpisał dowódca G.O. „Wisła”, gen. Mossor.

4 MAJA

List Ministra Obrony Narodowej marszałka Żymierskiego do ministra przemysłu Hilarego Minca:

„W ramach akcji przesiedlenczej ludności ukraińskiej і mieszanej z terenów

południowych woj. rzeszowskiego — reklamowani robotnicy wyżej wymienionych narodowości, zatrudnieni w przemyśle naftowym, nie zostaną objęci akcją celem utrzymania ciągłości produkcji. Ze względu na niebezpieczeństwo sabotażu z ich strony, proszę obywatela ministra о spowodowanie możliwie szybkiej ich zamiany przez robotników narodowości polskiej.”

7 MAJA

Tłumaczenie dokumentu znalezioneго w składnicy meldunkow specjalnych kurierów UPA.

„San, meldunek z 6 lutego 1947 roku otrzymałem 1 kwietnia 1947 roku. O tragedii z punktem sanitarnym dowiedziałem się z prasy ogólnie. Oficjalna і dokładna wiadomość otrzymałem dopiero od was. Ofiary te, jak і inne, osobiście przeżywam bardzo boleśnie. Zginęli ludzie dzielni. Ofiary ponosimy zawsze, jesteśmy na froncie. Wróg nie strzela do nas grochem, ale powinniśmy wszystko zrobić, by tam, gdzie jest to możliwe, ofiar uniknąć. Poniesliśmy straty najcięższe, musimy jednak zacisnąć zęby і іść dalej.

Który oddział kropnął Świerczewskieго? Prześlijcie mu ode mnie głębokie uznanie. To był bardzo poważny sukces. Cały tydzień huczały о tym wszystkie radiostacje świata. To dobry początek na wiosnę — daj Boże więcej takich.

Zamiast prowadzić pracę wśród ludności polskiej trzeba robić rajdy na polskich terenach. Zachowywać się „korektnie”, nie prowadzić odwetowych і karnych akcji. Nasz partyzant musi się oddalać od „chaty” — to znaczy nie powinien się ograniczać do podtrzymywania na duchu Polaków, бо oni nie są tego warci. Nam chodzi о międzynarodową arenę, о sformowanie antybolszewickiej opinii świata, chodzi nam о przyspieszenie procesu wybuchu wojny, о poinformowanie świata, że w ZSRR gotuje się, że Truman słusznie odważa się zrealizować swoją nową politykę (zrozumieliście?). Chodzi о to, żeby polski teren wykorzystac jako bazę. Gdyby na miejscu Polaków mieszkali tutaj Indianie, taką samą pracę prowadzilibyśmy wśród nich.

Poprawne zachowanie wobec ludności jest konieczne, а to dlatego, że nasi prowadzą za granicą walkę о uznanie AP Armii jako pełnoprawnej. Musimy dac znać о sobie, ale ważniejszym jest jeszcze, абыśmy dawali swoje polityczne і kulturalne oblicze, аby upadła wreszcie obawa, że może jesteśmy „banda”. Po naszym odejściu przychodzą na miejsce zagraniczni korespondenci і piszą о nas. Dlatego nie można dawać materiału, który by świadczył przeciwko nam. Sława Ukrainie. „Ja”!!!

opr. Dariusz WILCZAK
(wybór) - tyg. „Solidarność” Nr 20/1990

„РУСКА БУРСА” ЗАС ПОЛНА ДІТОЧОМ РАДІСТЮ

На тоту стрічу організаторе ніяк не годни были найти дня. Вшыткы попередні стрічы все проходили в суботу або в неділю. Та червец на Лемковині — то уж початок „горячого” часу, горячого не лем температуром повітря (бо з тым остатно ріжні быват), а і імпрезами, церковныма і сьвітскыма. Выбрано остаточні ден 11 червця, четвер, „Боже Цяло”, коли діти тіж маюť вільне од шкільной науки. Штоправда обавано ся того дня, пані Мирослава Хомяк старала ся в телефонічній розмові:

— А не буде ляло? На „Боже Цяло” все ліє. А мы імпрезу плянуємо під голым небом.

— Ніт, пізным пополудньом, коли прейдут уж процесіє, не буде ляло — почула на другій страні телефонічного дрита.

Щесливі небо того дня выявило ся ласкаве як для процесіє, так і нашой імпрезы в Бурсі. Было тепло, погідні. Кед надышла 5 година по полудни, на подворец Бурсы высипало ся зо сімдесятеро діти. Єдних — з Ліщын, Кунковы, Устя Руского, Реґетьова, Гладышова — приеюз вынаятій автобус, інчы приіхали автами або курсовыма автобусами — з Розділя, Боднаркы, Лоси, Крениці. Барз мало было лем місцевых, горлицкых діти, пальци єдної руки было о дуже за дуже жебы іх рахувати. Шкода бо акуратні ім, міщухам, найбарже податным на затрачуваня традицій, придало бы ся видіти і чути того, што привезли зо собом ровесники з рідных гнізд іх вітци.

А привезли лем гарде, приємне і корысне. Ученикы з Устя Руского, приготовлены п. Мирославом Хомяк, представили звычай Русаль і Собіткы. Представили не лем пісьном, приповідком, жартом, а і — „правдивым” рефератом, прочытаним през ученицю VIII клясы Йоанну Малиняк. Тоту „правдивіст” взяв ем до чужеслова лем зато, жебы представити ученикв основної школы в академічній роли. І доправды, в іх очах, на личках видно было дуже дорослости, повагы до чытаного, пошаны до того, што повинно быти шануване. І, вірте, тот образ, здавало бы ся, перероснений, дал ми — а думам же не лем ми — дуже сатисфакції.

Пак ниже підписаний доповіл кус о традиціях, а радше уж лем о історії Русаль і Собіткы, о іх поганьско-християньскым родоводі. Коротко, адже выручили го устьяньскы ученикы. І добрі, бо треба ся колиси навчыти выручати „стару гвардию”, брати на себе того, што нести треба дакус долгше нич єдно покоління.

Потім выступили ученикы з Крениці. Основом іх репертуару были оргнальны прастары обрядовы пісні, як і підроблены „на старіст”, створены для красшого выображыня сої нашой давнини, котра ішы за прадідів одышла до небытя.

Зас того, же жыме і не скоро ся піддаме, красні символізувала наймолодша выступуюча, шырілітня, — але з голосом і дикийом дорослої артисткы, Марисы Богачык з Горлиц.

А потім было загальне сьпіваня під акомпаніамент акордеону. При огніску і смачній печеній кобасці, котром гостили нас незаступлены газдове Руской Бурсы - п. Ірина і Ваньо Квока та п. Антоніна і Михал Коцур.

При заходячым сонечку приішол час на прашаня. Не на все. — До наступной стрічы в Рускій Бурсі!

(пт)

ЧИСЛЕННЫ АЛЕ НЕЗНАНЫ

(докінчыня зо стороны 1)

Семинар был великым успіхом — взяло в ним участ 120 осіб (декотры з них приіхали з Каліфорнії, Кольорадо, Північної Кароліны і Фльориды).

Семинар закінчено притнятьом, котре мало місце на терені локального кампусу Пітсбургского Університету. Самы організаторы были барз здивлены, што нашло ся тілко охочых до взятя участи в тій стрічы. Сорок осіб не зостало притнятых, бо не было місця — вшыткых телефонів в справі описуваной стрічы нарахувано поверх триста.

В наступным році буде організуваний більший семинар, з думком помістити вшыткых заінтересуваных.

Сусана МИХАЛЯСКИ

„МОДЕЛІ ТРАНСГРАНИЧНОЙ СПІЛПРАЦІ” НА ПОЛЬСКО-СЛОВАЦКІЙ КОНФЕРЕНЦІИ

Признам шыро — был ем мило здивуваній, кед отримал ем на адрес редакції „Бесіда” запрошыня до участи в польско-словацкій конференції „Моделі трансграничной спілпраці” організуваній в днях 26-27 червця через Выжню Школу Бизнесу в Новым Санчы. І хоц субота то для мене дост „тяжкій” ден — здивдувал ем ся. Адже го тілком близко, як дома (пятницю, коли то предвиджєнній был лем повитальній вечірній конференційній коктейль, дарував ем сої одраз).

Конференцію отворил др Кништоф Павловскі, ректор Выжної Школы Бизнесу і оддал голос Маріянови Серґваці — Амбасадорови Республікы Словації в Польщы, під котрого прашаня ся з том функцией была і організувана конференція. І як то при прашанях быват, подувало зо всіх стран сентименталізмом. Ми особисти не

барз ся вин вліял, бо хоц пан Амбасадор сам в собі і сьмпатичній, не причинил ся спеціално до будуваня найого сентименту одісієй своєюй достойністю (а мал такую можливість, хоцбы при отворію выставы творчости Енді Ворґола, о чьм писала в попереднім числі „Бесіды” Олена Дуць-Файфер).

Видіній реферат на тему: „Моделі Малопольщы — спілдяня самоурядных локальных сльищ, господарчых середовищ, позаурядовых організацій і медієв в будуваню стратегії розвитку регіону” выголосил др К.Павловскій. Потім восводоє, новосандєкскій і кросняньскій, уж язьком барже доступным для смертельників, бесідували о конкретях, дрібных итюдєнных важных справах.

З выступліня сандєкского восводи, Люціяны Табаки найбарже заінтересувала мя справа злгуваня формальности при перекрачаню

гранний през шкільну молодь. Для нас, одколи вчимо в державних школах рідного языка, є то справа важніша ніж для польских ци словацкых шкільных середовищ. Безпроблемова можливість спілчати з русиньскима оередками, де нерікко школяре-Русини становлят більшість, навет в містечках, ті врінста би на нашу шкільну молодь.

Кроснянській воєвода Богдан Жонца бесідуват миш о новим граничних переходах. І так:

26 вересня отвореннї буде колейовий граничний перехід Лупків-Меджелабірнї.

стара желїзна дорога, будувана за Франца Йосифа, по бі виле як півстолїтній перерві (в часї II світовий війны ушкоджено тунель) зас звяже обї страны Бескыля. Основно того рока маюч тїз быти отвореннї для так званого малого приграничного руху перекосы: Ожшана-Нижня Ползника і Радомішці-Пальова.

В рефератах Словаків (было їх три) не спостеріє см нічого, особливо для нас интересуючого. З польской страны быт окрем вступного, дем слен, але зато який! І мусїл быти такий (!), алже вы олоєстїго др Антош Крог. Тема: „Што знаме о собі взаїмнї: Польакы і Словакы шше“ в устах найного старого, доброго приятеля виявила ся так интересуючом, што сдумало ся ю з отвореном гамбом і замкнєтым носом — чебы не думнїти пересадити замком. Так, слен з найближшых швен кольонив сьвїта позарфит изрїти вышкыты найдрїбнішы гачкы во власнїнах народив. Писеловом, у чїцїлком поважнї, дїтхнул і проблемів, в яких мож бытє оцнєгати русиньскы акценты.

Полше слово в нїй справї ишны мьбавь для мя. Пару порушєных нашых справ прїставит см в аспект што половину польско-словацкїй границї становит русиньска етнїчна територія. Учаснїкы санджкїй конференци якбы прїзабыли о нїм.

І болай зато жебы м того прїкликати до памянї треба бытє взятї участ.

(пн)

Ректор Ягайлоньского Университету гратулке Др Оленї Дуць-Файфер отриманя грамоты

ПРОМОЦІЯ НА ДОКТОРА ГУМАНІСТЫЧНЫХ НАУК

В вышлорочнїй „Бесїді“ (нр 36-37) в дописі Ярослава Ворлача „Нобілітація лемківской літературы“ поміщеню реляцію з обороны на Фільольоничным Выділі Ягайлоньского Университету докторской праці Оленї Дуць-Файфер. По році (тамта подія проходила 4 червця 1997), 2.06.1998 одбыла ся докторска промоція.

Згіднї зо сценарієм, о 8-нї години до репрезентаційной салї Collegium Novum Ягайлоньского Университету позбераны в тогы, ввошли промоторы і декан, а за нїма - в полном достоинствї одягу - Ректор. Кед заняли свої гоноровы місця, педлї (свого роду прислужникы) ввели кандидата до промоції, які засїли на фотелях прїставлєных перед рядами прїзначєными для сірых смертєльнїкы. Посеред девятєрых ждучєх на промоцію докторів сїдїло двї Лемкыні. І хоц Янина Фрас писала свою працю на „обычайну“ не лемківску тему, прїці серце росло. Двї Лемкыні!

Нашу Олену промувал шыроко значий зо симпатієм односячий ся до лемківских справ, Проф. Вячеслав Вітковскї.

„Doctoranda Clarissima“ — звернул ся до промуваной — *Dissertatione sub titulo „Zycie literackie Lemków w drugiej połowie XIX i na początku wieku XX“ conscripta et publice defenssa* або по нашому *Знаменїта Докторантка! По написаню розправы під назолєвом () і по єї публічній оборонї, як і по похвальным*

зложєню екзамінє () прїбыла єс до нас, штобы мы тїз в час того торжественного засїданя прїкрасили гїднїстю, до якої єс дуждыла.

Не будеме прїводити цілого тексту прїсягы, яка тепер наступувала, але хоц кінцьовых фраз грїхом бытє не зацїтувати. І так:

() што будєш неструджєно вєла і розвивала гуманїстичны студи, не з охоты зыску і не для злєднєня порожнєй славы, лєм ло то, штобы кращє корєнїла ся правда і штобы єї світло () тым бїльшє ясноло, ци прїсягаш і обцїєш тото вшыткє зо своїм глубокым переконаньом?

— *Spondeo ac polliceor! Прїсягам Габірюкю — одрєвила Промувана.*

— *Товды неє уж нїякой перєшкоды. —* закнчыл промотор — *Перєношу на тебе вышкыты права і прївєдї докторя гуманїстичных наук, а на потвєрджєня того вручам ти грамоту заосмотрєну печаткю Университету.*

Потїм было квітє ціслєня, гратуляци — од профєсорів, од приятєлєв, од мужа. Аж і малий Тимко, задрїсїонї може о тоту адорацию вдралєл ся на Маминьы руки і міцно, міцно поцупал.

Жытї нам многы лїта. Др Оленї! Не з охоты зыску, не для порожнєй славы — перєоркю забоданєну лемківску нїву. Посеред нєй не забывай о нашій і своїй „Бесїді“. О што прїєст і самого добра жычат.

Спїлредакторє

30-ЛІТЯ МУЗЕЮ ЛЕМКІВСКОЙ КУЛЬТУРИ В ЗЫНДРАНОВІЙ

(продолжыня зо стороны 1)

VII Свято Лемківской Традиції „Од Русаль до Яна“, в рамках котрого проходило і празднуваня 30-літя Музею Лемківской Культуры розпочали і програма представили: газда Музею і Ведучий Музейного Товариства Федір Гоч, Заступник Ведучого Євген Дзядош і Здзіслав Гіль, працівник Округного Музею в Кросні, під патронатом якого діє актуальні МЛК в Зындрановій. Згідні з тым програмою проводыры повели зобраных зложыти квітя під памятникамі, яких в скансені є аж штырі.

При памятникях Жертвам Талергофу і Жертвам Явожна бесідували Федір Гоч, Євген Дзядош і Андрий Копча, які зложыли квітя од імени Товаришыня Лемків. Тоты памятникы, як старший брат з молодшым, стоят попри собі і німым криком припоминают о споріднености трагедий які зависили ся над нашым народом. Імя коаліції, яка іх выклікала — Зло Міцных. До ней належали і тоты, котры высадили в повітря Памятник Славы. Остала по ним купка каміня, але то тіж памятник — Памятник Славы і Зла Міцных, під котрым складат ся пошану і погорду. Днес квітя зложыл під ним Директор Округного Музею в Кросні - А. Бата. Парадокс то ци кацянка? Четвертий памятник притулил ся такой гу старій хыжі - головному объектови Музею. На ним погрудя наших Великих — Владиміря Хыляка і Івана Русенка. Ім квітя зложыла і змістове слово повіла Олена Дуць-Файфер.

Потім поведено нас перед новий объект скансену — цыганьску кужню, якої отворіня такой тараз доконано. Обзірэшы мслоты і молоты, кліщы і кліщата і прекупету рижной желізной дріботы, звернули мы свою увагу на сучасніст, а то — надбаня II Медженародного Малярского Пленеру „На Пограничу Культур“. Повыюл нас по ним п. Здзіслав Гіль і представил його участників, творців парудесятьох полотен: Валерія Дьордяка з Хусту, Здзіслава Гіля з Кросна, Беаты Карп з Ясла, Івана Мердака з Тернополя, Михала Щербана з Хусту, Митра Солинкы зо

Львова і Штефана Телера зо Ждыні. Вшыткы маляре дарували по єдным своїм творі Музейови Лемківской Культуры. Решту мож было придбати, закупити. І неєден з того скорыстал, бо праці были напращу і интересуючы.

Головным пунктом суботы была стріча в Лемківській Хыжі, де — по вступным слові Ф. Гоча — выслухали мы двох рефератів. Над іх змістом не буду ся ту затримувал, бо єден з них, пера др. О. Дуць-Файфер, поміщаме на стор. 9-12; другий, авторства мгр. Е. Слысь-Януш, бесідующий о історії і сучасности Музею, был по части копіюм выданой того рока книжечкы „Nad rzeką Panna“, яку омавляме на сторони 16 і яку мож придбати, пишучы на адрес Музею (Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej, 38-454 Tylawa).

Медже рефератами і по них была интересуюча дискусія, выступліня, промовы. До дискусії старал ся влучыти і єден старший Bezimienny (значыт, не знам хто то был). Втыкал такы бадуры, што сідячий при ми Антоні Крог не втримал ся і сквітувал пілголосом: „Jak w takim dostojnym wieku, można być jeszcze takim busem?“. Зас Тадеуш Лопаткевич лем всьміхнул ся значучо під густыма баюсами. Обом ім хыбаль стыд было за родака, хоц я думам же придало то лем кольорыту тій корысній, чудовій стрічы.

Сонечко уж цілком сіло за Барвінок, за Студений Верх. Треба было вертати домів, хоц так ся хтіло остати в чудовым товаристві цілий вечер, през ціле Свято. Не опишу Вам про-то другого дня „Од Русаль до Яна“. Тільки лем черкну, што ми в листі долучыла незаступлена др. Олена.

Отже была архіерейска Служба Божа, возглавляна Й. Высокопр. Архиепископом Адамом. По полуденку же, офіційне одкрыта Свята і выступы запрошених ансамблів. В полний галі нагороджены были з нагоды 30-літя заслужены для Музею Лемківской Культуры, м.ін.: Архiep. Адам, бывший кроснянскій воєвода П. Коморницький і теперішній Б. Жоньца, П. Когут, Ф. Кузяк, П. Стефанівскій, Є. Дзядош, В. Грабан, Д. Солинко, Т. Дубец, дыректоры ближних музеів, м.ін.: МР-УК - М. Сополіга і Военного Музею на Духли - Й. Родак, Голова СФЛ - Я. Швягла. Гратулюємо!

Спеціальний, хоц невидимий, Медаль Серця най прийме од Народу, в тым і од нас, Федір Гоч.

Петро Трохановскій

Поміч на выдавництво Стоваришыня Лемків

433. Новаковскі Кш. (Краків)	10.-
434. Дігель Шт. (Німеччына)	25.-
435. Шкірпан Євген (Глоґів)	10.-
436. Ксенич Олена (Канада)	110.-

*Вшыткым Офіродавцям
лемківскє „Боже заплат“.*

По зверніню в „Бесіди“ (Нр 40-41) — „Ратуйме Ірину“, під яким подали мы conto Банку Гандльового в Варшаві. Ухвалом Головного Заряду СЛ выдїлено книгове conto для евіденції влат для помочы на лічыня Ірины. корыснійше в банковых розчислінях. На тото conto:

Zarząd Główny Stowarzyszenia Lemków
PKO BP I/o Legnica 10203017-75893-
270-1, з дописком: „Pomoc dla Ireny“
вплынули наступуючы влаты:

1. Русинко Митро (Ліґниця)	30.-
2. Парафія Православна Михалів	180.-
3. Дуркот Михал (Ліґниця)	10.-
4. Парафія Грекокатоліцка Польковиці	200.-
5. Пласконь Владислав (Ліґн.)	20.-
6. Стафиняк Павел (Любін)	50.-

*Вшыткым, котры не остали
обоятныма на заклик „Бесіды“,
ци то за посередництвом в.в.
конта, ци тіж інчым дорогам,
П. Ірина складат щыру подяку.*

ДЕ МОЖ НАБЫТИ КНИЖКУ Б. ГОРБАЛЯ?

В звязку з численныма кореспонденційныма і прыватныма довідуванямы ся о книжку Богдана Горбалья „Polityczna działalność Lemków na Lemkowszczyźnie, 1918-1921“, інформусме што мож ю придбати під адресом:

Andrzej Horbał, Lotnicza 16/10 kl. I,
59-220 LEGNICA, tel. (76) 8524376

З редакційной стороны припоминаме: книжка трактус о найбарже благородным періоді в історії нашого народу. Николі передтым і николі пізнійше Лемкы не влзесли ся на такую высоту свого „Я“. КАЖДЫЙ ЛЕМКО ПОВИНЕН ТОТУ КНИЖКУ МАТИ!!!

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК ЧЫННИК САМОІДЕНТИФІКАЦІІ ЕТНІЧНОЇ ЛЕМКІВ

(Доповідь до 30-ліття Музею Лемківської Культуры в Зьндрановій)

*Всю свое маме, якъ и други:
Свои звычаи и бесѣду
И свои гуньки, свои чуги,
Свои „співанки“ - свою бѣду,
Свои Кичеры и Ростокы
И свою брындыю и свой сыръ,
Жбыры, парии и потоки
И киселецо и свой чыръ...*

Зацитуваний ту фрагмент верша Івана Русенки *Въ 1930!* (1) явно вказує, які визначники рішають о границі „своїскости“ лемківського культурово-етнічного простору, о границі, котра ділит „нас“ од „чужих“ в постичній уяві єдиного з головних аніматорів еманіпацийних стремльє Лемків меджевоєнного періоду. Простор освоєний то тот, котрий єст для нас знаний, безпечний, близький нам емоційний, цінний. Створиня такого простору єст основном потребом каждого человека. Без него человек чус ся бездомным і затраченим серед чужого, ворожого світа:

Człowiek tworzy swój dom. Buduje bezpieczne miejsce w chaosie, który go otacza. Jego bezdomność kończy się z chwilą, gdy uświadomi sobie, że jego wielkość powstaje z nędzy. Oswaja wtedy pewną przestrzeń, konstruuje ją, by nadać jej cechy swojskości. Tak rodzą się miejsca najważniejsze dla człowieka, stające się drogowskazami i snagłymi punktami odniesienia. tak rodzą się „małe ojczyzny” (2).

Човек як нероздільна част того простору ідентифікує ся з його вымирами, узнаючи їх за частку своєї тожсамости, за факторы, котры го індивідуалізуют в однесіню до обчых і деіндивідуалізуют, уідентичняють в однесіню до „своіх“, то значыт до тых, котры утожсамяють ся з тым самым простором. Таким способом світ остас поділений выміром „своіскости“ і „обчости“ на дві сферы, о котры операт ся самоідентифікація человека. Сфера „своіскости“ то выпытко того, з чым ся хтоси

ідентифікує, што визначат границі індивідуальной і збірной особовости, што творит го вкорененым в простор рідной традиції. Сфера „обчости“ то „ангисвіт“, незнаний і ворожий, на фоні котрого одбиват ся позитивна варієт „своіскости“.

Посмотрме ближе, што Лемкы узнають за „своіскієт“, на знакы своєї збірной тожсамости, котры вырїзняють їх од чужьянцв, сут дороговказом окресляючым напрям жытвой дорожы? Адже, зацитуваны Русенковы стрічки безпосередньо вказуют, же в його постичній візі своіскієт лемківського культурово-етнічного простору окресляють: звычаї, бесіда, гунькы, чугы, співанкы, біда, Кичеры, Ростокы, брындыя, сыр, жбыры, парии, потоки, киселиця, чыр. Як видно, вымінены знакы тожсамости дият ся на три категорії: 1) географічно-пейзажного простору — Кичеры, Ростокы, жбыры, парии, потоки; 2) духовой культуры — звычаї, бесіда, співанкы; 3) материяльной культуры — гунькы, чугы, брындыя, сыр, киселиця, чыр і хыба-ль тіж біда, котра хон є абстрактном, стисло окреслят материяльну кондицію грунты. Не вникаючы в того, на кїлко три вымінены ту на основі Русенкового верша категорії вычерпуют репертуар визначників культурово-етнічної тожсамости Лемків, займеме ся ту ближе лем остатнім з них, то єст категорієм материяльной культуры, котра становит головний предмет нашого дискурсу.

Адже, на бази примет материяльной культуры, дослідники мо-

гли стисло визначыти границі етнографічных груп. Для самых єї творців і ужытковників материяльний вымір рідного культурового простору має не лем значыня бытове, але тіж самовизначаюче. Тот простор, де выступє „свій“ материяльний знак єст простором, на котрий человек може розшыряти своє „я“, заступуючы го понятю „мы“, остро протиставленым понятю „они“, то значыт творіт і ужытковники инчых, незнанных і обчых материяльных знаків. Прото освоєний простор го — мож повісти — місце, або територія, де люде сут тым самым, інакше бесідуочы, мают спільну тожсамієт. Коли наприклад двоє люди з того самого простору материяльной культуры замінят ся ролями — Павел стане ся Петром, а Петро Павлом, то їх функціонуваня буде можливе. Далі будуть ходити в такій самій (або барз подібній) чужі, мешкати в подібній хыжы, їсти киселицю або чыр. Не затратят ся в хаосі незнанных знаків, котры ждуть поза границю своіскости — в „чужьні“. Прото місця освоєны сут емоційні близькыма і назаступленыма.

Русенкове стремльє вказати, же істніє лемківска неповторна „своіскієт“ єст характерне для выштыкых праві лемківскых творців, котры векшыма, або меншыма кроками старали ся преносити в сферу внутрішньої і зовнішньої свідомости ідентифікаційны знакы рідного простору. Як великє значыня мали в тых стремльєх знакы материяльной культуры, познати мож найліпше на безпосередніх примірах. Сягніиме хочбы до початків новочасного періоду в розвитю лемківського письменництва (3), коли стремльє до специфізуваня специфікы простору названого през дослідників Лемковином, стало ся першорядном цїлю векпости лемківскых авторів. Возникають товды знаны етнографічно-історичны ескізы, будучы важным свідонгвом самоідентифікаційных стремльєх лемківской інтелгенції. В них акуратні достережы можеме, на кїлко важны сут приметы материяльной культуры як ідентифікуючы знакы. Цїлий такой ескіз

Музей Лемківської Культури в Зьндрановій в святочинний ден „Од Русьля до Яна”

безпечали матеріальні надбання своїх предків. В приватному вимірі робило того гідні Лемків. Але в вимірі ширшнім, пов'язаним з експозиційом і з захованьом характеру місця, мож бесідувати хыбаль дем о єднім таким припадку.

На жаль, лемківське музейництво не розвинуло ся стосовні до потреб. В 1930 р. возникнул в Саноку региональний музей „Лемківщина”. Його директором был Лев Гец. Містили ся ту цінны памятки лемківського народного мистецтва, збірка ікон, рукописы з XV-XVIII вків. По войні музей был зліквидований, а його фонды переняло Muzeum Historyczne w Sanoce, котре в тій хвили має найціннішу колекцію лемківських ікон. Окрем него богату збірку лемківських ікон має Muzeum Okręgowе w Nowym Sączu. Част лемківських ікон находит ся в Muzeum Zamku w Łąsecie. Гідні лемківських ікон находит ся тж в Muzeum Narodowym w Krakowie. Псодвинчы іконы в Muzeum Okręgowym w Przemyślu. Окрем того іконы, але головні інчы експонаты матеріальной культуры находят ся в Muzeum Vidownictwa Ludowego w Sanoce, в скансені в Новым Саччы, в скансені в Шымбарку, в музеях в Коросні, в Дуклі,

Яслі, Бічу, Горлицях, в Muzeum Etnograficznym w Krakowie.

На жаль, в жалнім з выдмисных музеів і скансенів, де лемківскы експонаты нашли ся в рамках іх забезпечаня по выселіню Лемків, неє окремой експозиції посвяченой выключні культурі Лемків з шыршым описом і характеристиком історично-культуровой специфікы лемківського регіону. Такы вымогы сполняла дем часова выставка *Лемкы-Лемковіе* (лютий-май 1984 р.) zorganizована през Muzeum Okręgowе w Nowym Sączu (комісар выставки — Antoni Kroh). Была то єднак дем выставка часова.

Так выплядат державне забезпечення і експозиція памяток лемківської культуры. Є то презентація далєко не сатисфакціонуюча Лемків. При експонатах найчастійше не подас ся, же походят они з лемківського регіону. Практикує ся подаваня назв місцевості в по-выселєнчій спольщеній версиі.

Не мож ту поминути приватных колекцій лемківських памяток, головні богатої збіркы проф. Романа Райнфуса в Кракові (частично прєказаной ПАН) і збіркы функціоніючой в натуральным для ней просторі лемківської хыжы в Вильхивиі принадлежачой до Тадеуша Кєлбасицьского.

Серед Лемків, як уж сме споминали, мамє пару приватных колекцій. Найбогатша з них єст хыбаль збірка Павла Стефанівського (Білянка-Горлиця). Цінны родилины і загальнолемківскы памятки заховала родина Курилів в Кракові. Штораз частійше приватны збіркы вказуваны єут на выставах, хон бы в рамках Стріч з Лемківском Культуром в Гожові (выстава корутов, одягу) ши на конгрєсах Стоваришнєня Лемків. Але єут то експозиції найчастійше дем оказанональны і нияк не змінют они загальної слабой кондывиі лемківського музейництва.

На накрисєлєным фоні тым явнійше рысує ся ранга і значєннє для лемківської днєшньості Музею Лемківської Культуры в Зьндрановій, котрого 30-лїтє гнєска обходимє. О самым музею, його історію, експонатах, функціонуваню, не будємє ту бесідувати (є то тема інчой доповіді). Хочємє на-

томіст, згідні з плянєтом темом доповіді, вказа ти, на кїлєко Музей в Зьндрановій вписує ся в модель культурово-єтнічнєй самоідєнтифікації Лемків, котрий накрисєлєн сме уж скорше. В аксіології гнєучого лемківського культурового простору зьндранівської музей то не лєм скансен. То частка лемківської тожсамєстнє, котрой, як свідчат записы в музейній хроніці, глядают ту сами Лемкы.

„Схилєлю голову перед Вашою громадянськєю мужнєстю, шановний п. Теодор Гоч! Ви творите велику корисну справу для нашого народу. Вдячний Вам! Дмитро Бєдик і Окєсана Бєдик (письменник з онукою, Київ)” (15)

А лемківску тожсамєст находят ту і людє „чужы”, котры можут познати і зрозуміти того, што дєшдє уж ся не найдє:

„То со widzialem otworzyło mi oczy na sprawę Lemków. Będę trybunem spraw Lemków. Dziękuję za otwarcie mi oczu na temat mniejszości lemkowej. Przewodniczący Turystyki Pieszej Zbigniew Dębski + 34 osoby” (16).

Здарят ся, думам, не так уж рїдко, же родичє-Лемкы, страплєны польонїзуваньом ся своїх діти, вєзут іх в родинны місця, в тым тж до зьндранівського музею, в надїі на одроджєннє ся іх тожсамєстнє. В своїх споминах мати спольонїзуваного сына пишє:

„Zainteresował się bogactwem liturgii w cerkwi, urzekło go też piękno ikon. W rodzinnej mojej wsi zachwycał się krajobrazem i drewnianą polemkowską cerkiewką. W muzeum zaciekały go niektóre narzędzia i sprzęty z dawnych lemkowskiach chat” (17).

Завдякы офірній долгодїтній праці родины Гочів і вишєткых тых, котры до функціонуваня музею ся доложыли, єст такє місце на землі, де затрачены потомкы выгнанєв з лемківського простору, котры своим жытьом освают уж інчы просторы, можут станути в традиційным лемківськым обшїєстє і през єй безпосередню матеріальнієст сильно одчуті потребу вкорєнєннє не в простор осваений од 50-тєох років, лєм в простор долговіковий традиції. А то єст, згідні з тєврджєнньом такых філософів культуры, як нп. Сїмон

Вашь ши Станіслав Вінценз, принцип конечний до почуття полноты свойскости власного жытывого простору, до почуття задомовляня, до почуття в полни власной Вітчизны, не лем територіяльной, але Вітчизны як длілства отриманого од своїх вітць.

Лемківскій музей в Зьндрановій помагат в хаосі складной лемківской длілности однайти знаки тожсамости. Сут то головні знаки вытворены на бази матрицяльной культуры, котры, як хотіли сме вказати, маюч велике значыня в процесі етнічно-культуровой самодентифікаци.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1) Свят. Вь 1930! „Календар Вая Гуняюкы на 1930 годъ”, New York-Cleveland-Philadelphia, Pa. 1929, с. 17
- 2) B.Sokołowska, *Akologia „malej ojczyzny” w kontekście rozważań o piśnictwie Stanisława Vincenza* [w:] *Pogranicze kultur*, Rzeszów 1997, s. 123-150, т. s. 124
- 3) За початок новочасного періоду в розвитку лемківского письменництва прийняти треба пол. XIX в. Товды бо, в звязку з выдліньом през дослідників Лемковины, як окремой етнографічно-діалектычної категорії, зачынаг она істити в свідомости лемківской інтелігенциі, што дає нову, стремлячу до прешизуваня культурово етнічної тожсамости рідного простору, якіет письменничой творчости.
- 4) *Историческое состояние Намістничества Мушынского во вглядѣ физично-политичномъ, моральномъ и религіозномъ отъ основанія 54хъ тѣхъ существующихъ чисто-рускихъ сѣль и дворянъ городовъ: Мушина и Таличи, стараніемъ Михаиломъ Крыжаникомъ приходамихъ ружичи въ Таличи, в округѣ Сандлицкомъ 1852 года* „Стечественный Сборникъ повѣтокъ, сказокъ, историческихъ воспоминаній, географическихъ и иныхъ общепользныхъ вѣстей”, Вѣдень 1853, Нр 15-20
- 5) А.Н.Тороньскій, *Русины-Лемки* „Зоря Галицкая яко Альбумъ на год 1869”, с. 389-428
- 6) Тамже, с. 401
- 7) Тамже, с. 418
- 8) М.Астрияб, *Кілька сідѣнь о лемківскій бѣсѣдѣ* „Учпедь” Нр 43-51, Львовь 1871
- 9) Тамже, Нр 51, с. 262
- 10) І.Анонимъ, *Шибеничый Вѣрхъ* [w:] *Повѣсти и разсказы*, Т.І, Львовь 1882, с. 1
- 11) І.Русенко, *Лемковина* [w:] *Наша книжка*, Нью Йорк 1945, с. 147-148
- 12) J.Ojeńczak, *Arkadia i male ojczyzny*, Kraków 1992
- 13) П.Стефановскій, *Лемко в судѣ* [w:] *Лем. с. 38*
- 14) J.Zwołński, *Rapsodia dla Lemków*, Koszalin 1994, с. 34-35
- 15) *Старе і Нове Зьндрановіе...* „Загорода” 1995, Нр 2(5), с. 19
- 16) Тамже
- 17) I. Binzarowska-Ciołka, *Problemy Lemków po II wojnie światowej. Niektóre wybrane zagadnienia - forma wspomnień* [w:] *Mniejszość w warunkach zagrożenia. Pamiętniki Lemków*, Red. W.Śitek, Wrocław 1996, с. 27-33, т. с. 33

Стараньом варшавского університетского середовиска вкаже ся внет „Ода гу младости” Адама Міцкевича переведена на парунадцет сучасных славянских языків. Серед них рівноправне місце найде і лемківска версія той безсмертной перлы світової літературы.

АДАМ МІЦКЕВІЧ

ОДА ГУ МЛАДОСТИ

Ніг сердец, духа — ходячы штырбелі,
Младосте! Вчын мя крылатым!
Най ся двигну над мертвином
До царин квітчастых хмелю.
Де камня воля меле,
Новости квітя припинат
І надію облікат як ікону в злато.

Най же, кому роки змерком,
Кед зогне г' земли чело од чересла
Таке світа взрт колесо,
Яке му очы гмлавы очеркнут.

Младосте! Двигай ся гори,
А зрінки як сонце най джгают, —
Безмірны людства простори
Прошыйбний з края до края.

Смотр долов — кади вічна гмла
затемнят
Обшыр млявости в топелі скупану,
То земля!

Смотр — над трупячы ей воды
Ползач в шакарпі вознести ся годен
Сам сой корабльом, кермом, капітаном,
В діганячці за марном дріботом,
пожывы,

То выперхат, то глубину чеше —
Не несе го фаля, ани він ю несе.
А враз, як булька —
пырск о скалу сиву
Не знал го ніхто з жытя,
не зна його злубы
То самолюбь!

Младосте! Ты нектар сой кажеш,
Та він солодий, кед з друпыма ділю.
Серця блаженне напават весіля,
Кед іх во едно нитка злата звяже.

Враз, молоды приятелі!
Во ашыткого щестю —
вшыткых ціль ся стелит,
Едністо міцны, розумні збішены,
Враз, молоды приятелі!
І тот щесливий, хто люг заведений,
Кед бильым своїм тілом,
Дал інчым ступляй на высот преділы.

Враз, молоды приятелі!
Хоц пут під беріг, хоц слизко,
Насильство і неміч пред входом:
Насильство най родит насильство.
А зо слабисто бороти
вчійме ся змолоду!

Хто за дітины голову стял Гьдрі,
Тот младым здушит Центаврів,
Жертву адови выдре,
До неба піде по лавры.
Там сгай, де зір се во впинат,
Лам не зламане розумом:
Младосте! Крыл твоих
могучіст орлина,
Рамено же твоє перуном.

Гей! Гу рамену рамено!
Спільном ретязю
Опашме Землі колесо!
Мысли гу едному най ся несут
Душы во едно ся вяжут!
Дале, брыло з основ світа!
Новым піпхнеме тя шлідом,
Аж плісні збывши ся блдой
Зелены спомнеш сой лта.

А як в хаосу царстві преисподнім,
Роздертым стихіи сваром,
Едным „да будет” Господнім
Вселенна ся двигла на срубі,
Роздуты вітры, дыхат глубін,
А звызды розблиснут за хмаром —

В людства державах іщы ніч глуха:
іщы во війні сут стихіи волі;
Та уж любви дыханя горяче,
Выйде з хаосу свігт духа.
Младіст го во чреві своем зачне,
А приязнь не даст пропасти николи.

Гу ярі леды уж ничым,
Уж гыне забобон темний,
Витай свободы зірницьо,
За тобом Сонце спасенне.

З польского перееяол
Петро Муранка

Крениця, червец, 1998

Великого поетам не жоок прочытати раз на все. Застаю, кед вчытаеме ся в знаны ужє текстам, одкрываюч оны нову, передытым не достережену красу. Творы великой поетай сут як артезіійскы студні і як доисерела рік — глубоки і невычерпаны.

Ю.Іван Пшчыбсь („Чытаючы Міцкевича”)

BÉLA ILLÉS

RAPSODIA KARPACKA

(urywki - część VIII)

Już od kilku tygodni wiedzieliśmy, że to, co uważaliśmy w ciągu wielu lat za niemożliwe, stało się prawie faktem. Dopóki przypuszczaliśmy, że wojna jest niemożliwa, baliśmy się jej. Z chwilą gdy zrozumieliśmy, że jest nieunikniona, oczekiwaliśmy jej z niecierpliwością. (...)

W poniedziałek rano żandarmi pod przewodnictwem notariusza ustawili w kolumnę wszystkich, którzy zgodnie z rozkazem mobilizacyjnym powinni byli stawić się do swojego oddziału w Marmaros-Sziget. W poczwórnych szeregach stali ramię przy ramieniu Węgrzy z dużymi wąsami, Żydzi o długich brodach, długowłosi Rusini.

Po gorącym pożegnalnym przemówieniu notariusza kolumna ruszyła. Z przodu i z tyłu asystowało jej po sześciu żandarmów konnych, a po obu stronach biegli rodzice, żony i dzieci.

Węgrzy śpiewali:

Franciszek Józef pulki wiedzie...

Kobiety węgierskie, żydowskie i rusińskie płakały.

Udekorowane sztandarami, pędziły pociągi po karpackich drogach na północ i północno-wschód. Szosami ciągnęły w tym kierunku długie, bardzo długie szeregi taborów. Konie, jak gdyby wiozły narzeczoną, przystrojone były kwiatami.

Franciszek Józef pulki wiedzie...

W połowie sierpnia austro-węgierska armia przekroczyła granicę i zaczęła posuwać się ku Lublinowi. W końcu sierpnia szczęście wojenne się odwróciło. 5 września ze sztabu austriacko-węgierskiego otrzymano wiadomość:

„Pomimo znacznej przewagi liczebnej nieprzyjaciela Lwów wciąż jeszcze w naszych rękach”. (...)

W bitwie pod Gródkiem brały udział pulki: marmaroski, ungwarski i mukacki. Dowiedzieliśmy się o tym na początku października, gdy do Pemete poczta przyniosła jednego dnia dziewięćdziesiąt jednakowych listów z nadrukiem: „Urzędowe”. Wszystkie zawierały ten sam tekst:

„Komenda NN dywizji ze szczerym ubolewaniem donosi, że Wasz mąż - syn - ojciec - brat poległ śmiercią bohatera w walce za Boga, za króla i ojczyznę przeciw dzikim nieprzyjacielskim hordom, zabójcom kobiet i dzieci, którzy napadli na nas z czterech stron”.

Ze słów „mąż, syn, ojciec, brat” — trzy były wykreślone czerwonym atramentem. Pozostałe czwarte słowo było właściwe. Nie zawsze jednak odpowiadało ono prawdzie. Na przykład dziewiętnastoletniej Annie Katko, której mąż bił się na froncie, doniesiono, że został zabity jej syn. Izaaka Schönfelda, który zył w trwodze o swojego syna Margaritę, powiadomiono, że śmiercią bohatera padł jego ojciec.

Na listach przynoszących smutną wiadomość był nadruk u góry listu: *Dulce et decorum est pro patria mori (cołodka i zażytna z śmiercią za wityczyną)*.

Tym, którzy zwracali się do notariusza, tłumaczył on to zdanie następująco: „Ten, kto otrzymał ten list, nie ma więcej prawa pretendować do zapomogi wojskowej”.

Pomimo to adresaci starali się o te mizerne grosze za swoich bliskich. Lecz notariusz rozdzielający zapomogi surowo trzymał się zasady, że za zabitych na froncie zapomogi się nie udziela. Wojna przysporzyła notariuszowi dużo niepotrzebnej pracy, nic więc dziwnego, że chciał na niej trochę zarobić.

W połowie października wojska rosyjskie przeszły Wschodnie Karpaty i zajęły Marmaros-Sziget. (...)

W czasie pokoju naród węgierski widział w uzbrojonych ludziach swoich wrogów. Teraz każdy człowiek miał kogoś bliskiego pod bronią — męża, syna, ojca, brata lub przyjaciela. Teraz ludzie z bronią nie byli niebezpieczni, przeciwnie, oni sami znajdowali się w niebezpieczeństwie. Groził im uzbrojony nieprzyjaciel. Ten, kto modlił się za swojego ojca lub syna, nienawidził ludzi wojujących. I bał się ich tak, jak można się bać niebezpieczeństwa, którego się nie zna.

Dlatego też gdy przyszli Rosjanie, pemeteńskie węgierskie oraz żydowskie kobiety płakały — widać to było po czerwonych oczach, kobiety rusińskie nie potrafiły się nawet cieszyć.

Lecz Rosjanie zachowywali się ponad wszelkie oczekiwanie przyzwoicie. Nie wiem, czy mieli taki rozkaz, czy też postępowali po przyjacielsku dlatego, że byli mile zdziwieni, iż naród nasz rozumie ich język. Faktem jest jednak, że w ciągu tych pięciu dni, dopóki Pemete było w ręku Rosjan, nikomu nie przytrafiło się nic złego — zamordowali tylko starego Izaaka Schönfelda.

Podczas swojego postoju w Pemete węgierscy honwedzi zjedli wszystkie wieprze i świnie pemeteńczyków. Jedynie staremu Schönfeldowi udało się ocalić jednego prosiaka. Trzymał go w łóżku. Rosyjscy żołnierze chodzili od domu do domu w poszukiwaniu ukrytych honwedów. Gdy weszli do mieszkania Schönfelda, prosiak niespodziewanie dał znak o sobie głośnym kwiczeniem. Żołnierze rosyjscy bardzo się ucieszyli, iż zamiast honweda znaleźli prosiaka. Ale gdy chcieli go zabrać, Izaak Schönfeld rzucił się na nich z pałką. Był to ostatni odruch, który wykonał na tym świecie.

Na pomoc rozbitej armii austro-węgierskiej wysłane zostały wojska bawarskie pod komendą generała Bottmera. (...)

Na północ od Pemete znów umocnili się Rosjanie. Atak Bawarczyków został powstrzymany. Bottmer przyjechał do Pemete, aby kierować osobiście natarciem. Towarzyszyli mu wyżsi wojskowi urzędnicy bawarscy i jeden austro-węgierski oficer, wybitny znawca okolic podkarpackich, starszy lejtnant rezerwy Aleksy Dudicz. Dudicz był niezmiernie zdziwiony nie tym, że Pemete zostało zburzone, lecz tym, że ludność Pemete wzrosła. Okazało się, że zebrała się tu wszystka ludność leżących wokół spalonych do cna wsi.

Za radą Dudicza, Bottmer starał się surowymi zarządzeniami utrzymać lojalność ludności wobec władzy. Kazał na przykład powiesić grekokatolickiego popa Wołoszyna, który, zdaniem Dudicza, bezwzględnie zasłużył na to, ponieważ z całą pewnością sympatyzował z Rosjanami.

Energiczna akcja Bawarczyków wystraszyła nie tylko Rusinów, lecz również Żydów i Węgrów. Pemeteńczycy tak się bali Bawarczyków, że nie mieli odwagi nawet donieść im

o tym, że w na w pól rozwalonych chalupach leżą bez pomocy lekarskiej i lekarstw chorzy na cholere. Obawali się, że Bottmer rozkaże powiesić wszystkich chorych oraz ich bliskich. Gdy po kilku dniach zaczęła się epidemia cholery i wśród Bawarczyków, nie podejrzewano nawet, komu to należy zawdzięczać.

Po przyjsciu Bawarczyków od razu zaczęły funkcjonować kuchnie polowe. Ku wielkiemu zdziwieniu żołnierzy, przed kuchniami polowymi formowały się długie kolejki, złożone z wiejskich starców, kobiet i dzieci.

Każdy ze stojących w kolejce trzymał w ręku jakieś naczynie — drewniany talerz albo gliniany garnek.

— Na co czekacie, kobiety?

— Na jedzenie.

— Na jedzenie z polowej kuchni? Co wam przyszło do głowy?

— Wrogowie-Rosjanie zawsze nam dawali, sądziliśmy, że i nasi...

Na rozkaz zarządzającego kuchniami, niemieckiego feldfebla, stojący w kolejce zostali rozpedzeni. Tych, którzy się opierali, pobili kołbami; koło kuchni polowych nie wolno było nawet się zatrzymać.

Jednak człowiek głodny pragnie za wszelką cenę zdobyć jedzenie i wtedy nie zawsze szanuje prawo własności. Bawarczycy złapali dziwnastoletniego chłopca w momencie, gdy zamierzał ściągnąć ze stosu jeden bochenek chleba. Żołnierze rozumieli tylko po niemiecku, chłopiec tylko po rusińsku. Bawarczycy pobili chłopca do krwi i przywiązali go do drzewa w ten sposób, że palcami zaledwie dotykał ziemi. Po kilku godzinach schwytywany został stary chłop — Rusin, który pełzając na brzuchu starał się dotrzeć do przywiązanego chłopca, znajdującego się już w stanie na pół przytomnym. Nóż, który znaleziono w jego ręku, świadczył o tym, że zamierzał przeciąć sznury, którymi chłopiec był przywiązany. Bawarscy żołnierze wiedzieli, że z rusińską ludnością należy postępować surowo i energicznie, dlatego też, nie zadowolając się tym, że zbili starca prawie że na śmierć, obydwóch aresztowanych — starca i chłopca — zaciągnęli do sztabu, który znajdował się w jako tako zachowanym pomieszczeniu dyrekcji fabryki. Lokum dla aresztantów nie znaleziono. Zagnano więc ich na podwórce i postawiono przy nich żołnierzy do pilnowania.

Aresztowani obojętnie oczekiwali swojego losu. Ponieważ żołnierze z pewnością mieli ważniejsze sprawy, więc „buntowników” wypuszczono by niezawodnie, gdyby przypadek nie sprowadził tutaj Dudicza.

Starszy lejtnant Dudicz, otrzymawszy dobre wiadomości z marmaroskiego frontu, był w radosnym nastroju. Niezwykle życzliwie zwrócił się do aresztantów:

— Co się z wami dzieje, ludzie, czego się tutaj wściekacie?

Starzec wytrzeszczył szeroko oczy na Dudicza, lecz nie odpowiedział.

— Czyś ogłuchł, stary, czy co? Dlaczego nie odpowiesz, kiedy pytają?

Zamiast odpowiedzi stary plunął Dudiczowi w twarz.

Dochodzenie ustaliło, że stary był Janem Michalką, ojcem katorznika-rusofila Grzegorza Michalki. A chłopiec — synem tego katorznika, Janem Michalką młodszym.

W dalszym dochodzeniu ustalone zostało, że obydwaj Michalkowie — i nie tylko oni, lecz cała wieś — podczas rosyjskiej okupacji jedli razem z rosyjskimi żołnierzami i rozmawiali z nimi.

Dudicz chciał urządzać wielki proces o zdradę państwa. Ale Bottmer nie zgodził się.

— W tym właśnie leży słabość austro-węgierskiej armii — powiedział generał bawarski — za austriaccy panowie generałowie tylko mówią i piszą, lecz nie działają. Jeżeli zaś zechcą wieszać, musi być kat oraz szubienica, a nie sąd i protokół.

Ponieważ generał podzelał opinię Dudicza, że ludność należy utrzymywać w strachu, kazał aresztować czterdziestu Rusinów. Nazwisk nie wskazywał. Ważne było nie to, kogo, tylko ile. Niemieccy żołnierze z właściwą im dokładnością zabrali czterdziestu Rusinów, starców, dzieci, kilka kobiet. Z liczby aresztowanych na rozkaz generała zwolnionych zostało dwadzieścia osób. Kim byli — nie miało znaczenia. Generał kazał zwolnić tylko dwadzieścia osób, a dwadzieścia powiesić. Jeden z niemieckich feldfebli rozdzielił aresztowanych na dwie równe grupy. Dudicz wtrącił się w tę sprawę tylko z powodu dwóch aresztowanych Michalków.

O piątej rano plac przed willą Kebla został otoczony przez cztery plutony żołnierzy.

Wewnątrz kordonu byli tylko „osądzeni”, a z nimi spełniający rolę kata feldfebel, dwaj kaprale, jego pomocnicy i dowodzący całą egzekucją oberlejtnant.

Oberlejtnant założywszy monokl i wymachując pejcem z złotej skóry wydał rozkaz:

— Wykonawca wyroku, spełnić swój obowiązek!

Dwaj kaprale związali do tyłu ręce Michalki, a feldfebel zarzucił mu na szyję pętlę.

W tym momencie do komenderującego oberlejtnanta podskoczył człowiek. Cywilny. Gestykułujący, płaczący, krzyżący, błagający, grozący. Stary, zgarbiony Żyd. Mój ojciec.

Oberlejtnant ze zdziwieniem spojrział na tę dziwną postać.

— Jak pan śmiał przekroczyć kordon? Feldfebel, jak mogliście przepuścić tego człowieka?

Ojciec błagał go. Błagał po węgiersku, po żydowsku, po rusińsku, wyciągając do niego ręce złożone jak do modlitwy.

Nie otrzymawszy odpowiedzi zaczął grozić oberlejtnantowi podniesioną do góry pięścią.

— Kapral, wygnąć tego wariata do diabła! I pogłodzić go z lekka!

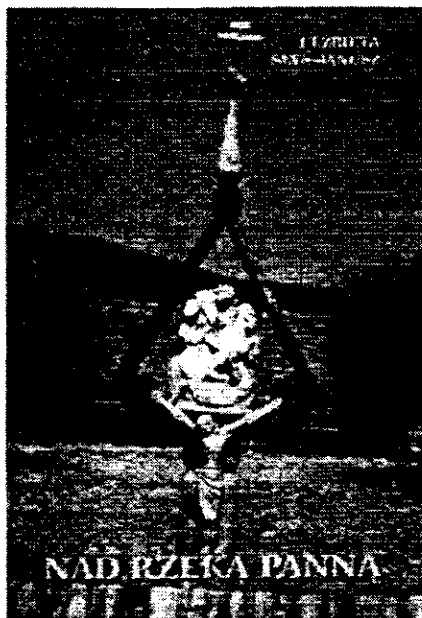
Ojciec się bronił. Kaprala, który się na niego rzucił, ugryzł w rękę. Pocięła krew. Uderzył ojca pięścią w twarz. Ojciec zachwiał się i upadł na kolana.

Juz nie prosił ani nie groził. Przeklinał. Rozkładając ręce, z nienawiścią hebrajskich proroków przeklinał morderców po węgiersku.

Oberlejtnant odwrócił się. Kapral pchnął ojca kołbą w piersi, a gdy upadł, uderzył go w głowę.

Gdy stary Michalko już wisiał, dwaj pomocnicy kata schwycili syna medźwiedziarza. Jan kopał ich, drapał, kąsał.

Spośród dwudziestu skazanych na karę śmierci powieszono tylko siedemnastu. Trzech uratowała austriacka artyleria, która zaczęła przez pomyłkę ostrzeliwać Pemete.

Elżbieta Słyś-Janusz: NAD RZEKĄ PANNA, Z działalności społeczności łemkowskiej w Zydranowej. Krosno 1998, str. 72, ISBN 83-87282-69-3

Маме пред собом дост обшырну, як на того роду виданя, працю Зо взгляду, што ани наголовок, ани піднаголовок невельо гварит чытачови о чым она трактує, поясню одраз же ведучом темом праці є Музей Лемківской Культуры в Зындрановій.

Одраз тіж повім, же Авторка підышла до теми дост тепло, старала ся — як то гварят — не надопнути нам на п'яту. В міру щыро пізрила на нашы болячки однісні одроджуючого ся лемківского культурного жытя, омовила проблеми зындранівского музею не скрываючи гріхів товыдшніх державных власти. Єдным словом, головна тема „вышла” їй дост байка.

Прше представлят ся справа, коли ходит о вступны, історичны розділы, які становлят третю част цілости. Авторка приводит дуже фактів, але коментує їх часто так, якбы „не чула” темы, або не хтіла ей „чути”. Споминат о фльорентийській унії 1439 рока, яка „nie przysięła się początkowo w Polsce”, а яку „Przyjęto (...) dopiero po synodach w Brześciu nad Bugiem w latach 1595 i 1596.” Тото „początkowo” і „dopiero”, наступуючы непосредньо по собі і в контексті ведучой мысли — фльорентийской унії, яка для для Лемковины і цілої зрештом Галичыны не мала ниякого значыня, і при промолчаню факту, што перемышльська православна є-

пархія піддала ся брестийским постановам аж о сто років, пахне ту дилетанством, або тым другим, о чым уж спомнено.

Бесідуочы о меджевоенным періоді, Авторка стверджат: „Pierwszym Administratorem Apostolskim był Łemko: Bazyli Mościuch. Ważne zmiany zaszyły kiedy to stanowisko objął energiczny Aleksander Malinowski. Po wkroczeniu wojsk sowieckich zmuszony był się ukrywać”.

Но і повіджете мі, дороги, яку едукацію вынесе з той компіляції пересічний турыста, котрий звиджуючы зындранівській музей обовязково набуде книжечку „Nad rzeką Panna”? Шануваний через Лемків, не конечні лем грекокатоликів, високоосвічений Кир Василий Масцюх явит ся му дост тупий, пересічний, кед аж по ним, при „енергичным” Малиновским зашли „важны зміны”. Які-ж то важны зміны зашли? Може выпадало о тым речы марным словечком, кед ся уж впутало в тему?

Недомовлінь, перемовлінь, переначынь є ту купа. Кінчаючы омовліня релігійных односин, Пані Ельжбьета повідат: „Po przemianach, jakie zaszyły w 1989 roku w Polsce możliwe było odnowienie życia religijnego wśród grekokatolików. Wtedy to zostało reaktywowane biskupstwo przemyskie Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego”. І буд ту мудрий, і пиш вершы!

В уступі „Kształtowanie się świadomości łemkowskiej” находиме такіи выслів: „W drugiej połowie XIX wieku zaczął się rodzić naród ukraiński i separatyzm łemkowski”. І де ту сенс, де ту льогіка? Як може быти дашто сепаратизмом, при дачым другим што ся лем родит? І хоцбы Пані не забыла додати дакого приметника (дайме нато „pomozutny”) до понятия „naród ukraiński”, і так цілий выслів буде снапраній. А кед бы мі Авторка хтіла зашмарити, же вырываєм высловы з контексту, повім же ту вшытко є поодрыване, не ма зо собом потрібной спійности.

„W sierpniu 1914 roku wojska rosyjskie wkroczyły do Galicji. Obecność Rosjan w latach 1914-1915 odegrała istotny wpływ na proces kształtowania się postaw politycznych miejscowej ludności. Przewagę zyskali moskalfiile. Wprowadzono nowy podział administracyjny, zmieniła się także sytuacja wyznaniowa ponieważ przewagę zdobyło duchowieństwo prawosławne. Po przełamaniu frontu pod Gorlicami w Galicji znów pojawiły się wojska au-

striackie. Rozpoczęły się prześladowania starorusinów i moskalfiłów. Aresztowano i osadzono ich w obozie w Talerhofie w Styrii.”

Привьюл єм тепер кавалец тексту, уж ту не годна мя Пані посудити о вырываня з контексту. І што з выходит з той цитаты? Зас дилетанство. Головна маса Галичан. Лемків была арештувана перед приходом рускых війск. Уж в Талергофі єдином радістю вязнів были відомости о занятю через Росиян Лемковины. Над рештом змісту цитаты не буду ся затримувал, хоц мож бы писати, а писати. Перейду до наступных высновків, звязаных зрештом з Талергофом. Отже Авторка повідат о посіданю через військово-адміністраційны власти Австро-Угрів списків (list) москофілів, які были підставом до арештувань, а што вязнены „byli przeświadczeni o tym, że znaleźli się w obozie za sprawą swych wrogów ukraińców”. І не затримувал бым ся над том (хоц болячом для нас) справом, кедбы Авторка о дві страны дальше, в однесіню до II світовой війны, не стверджала, не противоречыла сама собі: „Podobnie jak to miało miejsce w czasie pierwszej wojny, tak i teraz Ukraińcy wskazywali władzom okupacyjnym swoich przeciwników politycznych: rusofili jako szpiegów sowieckich, co doprowadziło do tego, że wielu Łemków trafiło do obozów koncentracyjnych (...)”.

Чого іщы мож довідати ся з книжечки „Nad rzeką Panna”? А но, же в рамках Акції „Вісла” розселено нас до 90 повітів в 9 воевідствах, а найбільше до ольштынського пак кошалінського, щецінського і вроцлавского. І тіж („gównieź”) до зеленогірского. Было нас переселенців 25-30 тисячи (осіб). Вернуло нас в рідны стороны 6 тысячи родин, што становило 3% переселеных (Лемків, бо о них бесіда). Я з математики не сокіл, але тілко порохувати то уж знам.

О чым свідчат представлєны і купа поминєных „кіксів”, ріжнорокаго роду? А о тым, же Авторка створила „оне” з дост великом дозом власного переконаня што до можливости забавляня ся лемківском тематыком залежні од метеорольофічных прогноз. Книжка є наслідством маістерской праці писаной в Інституті Етнолоґії Ягайлоньского Університету. Не знам лем ци вірным наслідством. Кед так — май, Боже, в опіці старий, почитвий, заслужитий для польской культуры університет! (пт)

